

dr hab. Robert Bońkowski, prof. UŚ
ul. Tysiąclecia 4/140
40-873 Katowice
robert.bonkowski@us.edu.pl

Katowice, 30.11.2023

Ocena rozprawy doktorskiej
Pana mgra Ninoslava Radakovicia nt.
*Chorwackie inspiracje piśmienniczej działalności bułgarskich
katolików w XVIII i na początku XIX wieku* napisanej pod opieką
naukową prof. dr hab. Marioli Walczak-Mikołajczakowej,
Poznań 2023, ss. 142.

Z przyjemnością i, jako jugoslawista, z wielkim zainteresowaniem przyjąłem do oceny rozprawę doktorską Pana mgra Ninoslava Radakovicia. Przedstawiona do oceny dysertacja jest napisana w języku chorwackim i liczy łącznie 142 ss. wydruku komputerowego. Składa się z traktowanego jako rozdział pierwszy *Wstępu / Uvod* (s. 3-11), czterech części zasadniczego tekstu 2.-5. (s.12-118), 6. *Zakończenia / Zaključak* (s. 119-125), *Streszczenia* w języku chorwackim (*Sažetak* – s. 126-127), polskim (s. 128-129) i angielskim (*Summary* – s. 130-131). Dysertację dopełniają: *Spis zdjęć i tabel wykorzystanych w pracy / Popis preslika i tablica korištenih u radu* (s. 132), *Źródła i słowniki / Izvori i rječnici* (s. 133-134) oraz obszerna *Literatura* (s. 134-142), która jest podzielona na wykaz pisany łacinką i cyrylicą.

We *Wstępie* (1.) Doktorant motywuje wybór tematu, wskazuje na przedmiot, cele oraz zadania badawcze, przedstawia korpus językowy, metodologię użytą do badań oraz znaczenie tak przeprowadzonych badań dla slawistyki. Doktorant wyjaśnia, iż (...) *na tekstach bułgarskich autorów katolickich przeprowadzono ukierunkowaną analizę językową, filologiczną metodę opracowaną do wykonania tej pracy, która opiera się na powszechnych metodach analizy lingwistycznej, porównania i kontrastowania leksemów na kilku płaszczyznach*. I dalej prezentuje sam przebieg uwzględnionego badania. Jest nim: *wyekscerpowanie wszystkich dostępnych informacji dotyczących bułgarskiej literatury katolickiej, jej autorów i dzieł oraz chorwackich dzieł leksykograficznych, które powstały w tym czasie, przestudiowanie zasad ortograficznych i gramatycznych w tych pozycjach książkowych. W tekstach bułgarskich pisarzy katolickich odnalezienie, oznaczenie i wyodrębnienie wszystkich grafemów (grup grafemów), wyrazów, form, fraz i innych przykładów, które mogą pochodzić z języka chorwackiego*

go, porównanie bułgarskich grafemów, wyrazów i form z grafemami, wyrazami i formami w języku chorwackim, wyodrębnienie przykładów identycznych w obu językach, porównanie przykładów z dostępnymi historycznymi i współczesnymi bułgarskimi formami językowymi (s. 8). W tej części Doktorant celnie charakteryzuje też źródła materiałowe.

W rozdziale drugim zatytułowanym *Ramy czasoprzestrzenne bułgarskiego piśmiennictwa katolickiego / Prostorno-vremenski okvir bugarske katoličke pismenosti* Autor słusznie wprowadza czytelnika w zagadnienia związane z pochodzeniem mniejszości katolickiej w większościowo prawosławnej Bułgarii, omawia historię działalności Kościoła katolickiego na tych terenach, wskazuje na wpływ katolików bułgarskich na bułgarską historię i kulturę, a także poprawnie i dbale w tym miejscu przedstawia autorski szkic historycznego rozwoju języka i literatury bułgarskiej.

Bułgarskie piśmiennictwo katolickie zaprezentowane jest w trzeciej części/rozdziale rozprawy (*Bugarska katolička pismenost*). Autor od razu przy tym zaznacza i wyjaśnia, iż *choć bułgarscy działacze katolicki poprzez otwieranie szkół w szerokim zakresie przyczynili się do rozwoju umiejętności czytania i pisanie wśród ludności, to w tym przypadku korzystamy z pojęcia "pismenost" w znaczeniu 'działalność piśmiennicza, całkowita twórczość pisana', a nie w znaczeniu 'umiejętność czytania i pisanie'* (s. 38). Jest to o tyle słuszny zabieg, iż w rozdziale tym Autor skupia swoją wnikliwą uwagę na kręgu bułgarskich pisarzy katolickich. Wyjaśnia też, iż mając na myśli piśmiennictwo bułgarskich katolików, rozumie ich różnorodne dzieła, które od połowy XVII wieku tworzą bułgarscy katolicki księża dla swoich współwyznawców. Zaznacza ponadto, iż po soborze trydenckim jest to szczególnie obszary bułgarskiego piśmiennictwa związanego z kontrreformacją i aktywnym szerzeniem katolicyzmu na ziemiach bułgarskich. Podkreśla przy tym, iż większość z zachowanych z tego okresu zabytków literackich nie posiada charakteru literatury artystycznej, ale jest przede wszystkim piśmiennictwem religijnym/duchowym oraz, że znajdują się tu również dokumenty o historii katolicyzmu i jego działaczach w Bułgarii. W związku z tym precyzyjnie i ze szczególną uwagą analizuje życie i twórczość wszystkich istotnych dla poruszanej w rozprawie problematyki bułgarskich pisarzy katolickich, począwszy od sofijskiego arcybiskupa i pisarza Petara Bogdana Bakšicia, a skończywszy na Petarze Kovačevie Carskim (Petrus Fabri Imperiali) w podrozdziale 3.1. *Autorzy i prace / Autori i djela*. Z kolei w podrozdziale 3.2. *Bułgarskie piśmiennictwo katolickie w XIX wieku / Bugarska katolička pismenost u 19. stoljeću* Autor z powodzeniem kontynuuje swoją analizę dotyczącą twórczości, włączając w zakres swoich rozważań twórców działających w wieku XIX ponieważ, jak słusznie zaznacza ... *choć [ci – RB] autorzy i ich dzieła (...) wychodzą*

poza ramy czasowe jakie dotyczą tej pracy, a i żaden z nich nie urodził się Bułgarem, wspominamy tu o nich, aby wskazać na ciągłość działalności paulicjan (s. 55). W związku z powyższym czytelnik spotyka się w tym miejscu z przeglądem istotnych dziewiętnastowiecznych prac (np. Andrei Tunova, Jakova Jakovskiego, biskupa Andrei Canovy i innych).

Kompletną autorską analizę wyekscerpowanego materiału językowego dokonuje Doktorant w rozdziale czwartym – *Język bułgarskich pisarzy katolickich / Jezik bugarskih katoličkih pisaca*. Wychodząc od zgrabnej analizy językowej pierwszych prac bułgarskich pisarzy katolickich (4.1. *Kratka jezična analiza prvih djela*) mgr Radaković podejmuje udaną próbę poddania określonym we *Wstępie* badaniom językowym szerokiego aspektu związanego z konkretnie ukierunkowaną analizą językową tekstów bułgarskich pisarzy katolickich w XVIII i w początkach XIX wieku (4.2. *Usmjerena jezična analiza tekstova bugarskih katoličkih pisaca u 18. i na početku 19. stoljeća*). Wpływ ponaddialektalnego języka ilirskiego na język ówczesnych katolickich pisarzy bułgarskich Autor słusznie i z powodzeniem zanalizował uwzględniając podział na płaszczyzny: 1/ ortograficzną, 2/ morfologiczną, 3/ leksykalną i 4/ pozostałą. W ramach pierwszej z nich Doktorant skupił swoją uwagę na sposobie, w jaki poszczególne autorzy rejestrują pojedyncze głoski, a także jak zapisują głoski dźwięczne w miejscu bezdźwięcznych i odwrotnie. Obok tego uwaga Autora koncentruje się na oddzielnym i łącznym zapisie nieakcentowanych form zaimków, kontynuacji psł. *ě oraz na starogreckiej wymowie β (beta) jako [b] w odróżnieniu od średnio- i nowogreckiej wymowy [v] (*betacizam*). Płaszczyzna morfologiczna wnikliwych badań Doktoranta słusznie i prawidłowo dotyczy używanych przez katolickich autorów analizy przykładów deklinacji rzeczownikowej i koniugacji czasowników, potwierdzonych w gramatyce Bartola Kašicia, a różniących się od języka bułgarskiego i dialektu paulicjańskiego. Z kolei badania dotyczące warstwy leksykalnej bułgarskich pisarzy katolickich idealnie koncentrują się na wyekscerpowaniu przykładów uważanych przez Autora za bezpośrednie zapożyczenie leksemów przejętych z języka ilirskiego. Natomiast jeśli mowa o pozostałych płaszczyznach analizy, Autor pochylił się nad synonimią kontaktową i widoczną w tym przypadku większą liczbą turcyzmów. W rozdziale tym słusznie też Doktorant zwrócił uwagę na niespójności w języku bułgarskiego piśmiennictwa katolickiego oraz na jego podstawową charakterystykę. Ciekawym i potrzebnym zabiegiem jest również zwięzłe podsumowanie na temat języka bułgarskich pisarzy katolickich wraz z trafnym autorskim komentarzem do wcześniej przeprowadzonych już badań w tym zakresie (4.3. *Zaključno o jeziku bugarskih katoličkih pisaca uz komentar dosadašnjih istraživanja*).

Rozdział piąty, *Alfabetariusz iliryzmu w literaturze katolików bułgarskich / Abecedarij ilirizama u književnosti bugarskih katolika*, jest swoistym dopełnieniem przeprowadzonej przez Doktoranta analizy i dodaje rozprawie niezaprzeczalnego waloru. Autor słusznie wprowadza tu katalog iliryzmów znajdujących się w bułgarskiej literaturze katolickiej i poprawnie szereguje jednostki leksykalne, które w piśmiennictwie paulicjańskim zostały oznaczone jako formy zapożyczone z innych systemów językowych. Jak zauważa, w większości są to takie, które do tej pory były oznaczane głównie jako kroatyzmy. Jednak wśród nich, jak się zastanawia i następnie konstatuje mgr Radaković, znajdują się także pojedyncze jednostki, które dotychczas były przypisywane innym językom (najczęściej łacinie lub włoskiemu). W związku z tym, po przeprowadzeniu analizy etymologicznej, jeśli któryś z nich znalazł się w konkretnym badanym słowniku etymologicznym i posiadał wskazanie na ich słowiańskie pochodzenie, Autor słusznie zaliczył je do form iliryjskich.

W podsumowaniu rozprawy (6. *Zaključak*) Doktorant, po dogłębnych wcześniejszych analizach konstatuje: *Praca dotyczy chorwackich źródeł bułgarskiej literatury katolickiej w XVIII i na początku XIX wieku, chcąc zdefiniować i zbadać te źródła i wpływy* (s. 119).

Uważam, że cel, jaki sobie obrał Pan mgr Ninoslav Radaković we *Wstępie* i dookreślił w podsumowaniu dysertacji, został w pełni wypełniony. Z powodzeniem zanalizował on bowiem problem katolickiego piśmiennictwa w Bułgarii, którego rola dziejowa, znaczenie dla rozwoju bułgarskiego języka literackiego jest ogromne. Z zachowaniem należytej staranności Doktorant niezwykle rzetelnie i wnikliwie przedstawił problematykę dotyczącą inspiracji piśmienniczej działalności bułgarskich katolików w XVIII i na początku XIX wieku, podkreślę – inspiracji ówczesnym językiem Chorwatów.

Rozprawa napisana jest poprawnym chorwackim językiem naukowym. Autor dołożył wszelkich starań, aby w sposób jasny, ale zarazem i szczegółowy przedstawić całościowy ogłąd na omawianą problematykę. W pracy zdarzają się jednak nieliczne błędy literowe, jak np., w tytule dzieła Bartola Kašicia na s. 62 – w miejsce poprawnego *Institutionum linguae illyricae* widnieje błędne *Istitutionum linguae illyicae* (w *Źródłach* tytuł podany jest już prawidłowo). Poza tym zastanawiający jest zamysł Autora, aby zatytułować pracę w języku polskim, podczas gdy sama rozprawa jest napisana w języku chorwackim.

Oczywiście powyższe nieliczne, drobne uwagi nie wpływają na ocenę merytoryczną dysertacji, którą oceniam bardzo wysoko. Przedłożona rozprawa ujmuje skromnością i rzetelnością poczynionych analiz, przynosząc dzieło dojrzałe. Pracę cechuje wnikliwość analiz, znaczna wiedza teoretyczna pozwala Doktorantowi na swobodne poruszanie się w obszarze badanej problematyki, a wnioski są przekonująco uargumentowane. Z treści przytoczonych

poszczególnych części/rozdziałów i załączonej bibliografii widać, iż Autor posiada dobrze opanowany warsztat metodologiczny. Praca z powodzeniem wpisuje się w badania nie tylko bułgarystyczne i kroatystyczne, ale sławistyczne w ogóle. Z powodzeniem też może służyć do akademickiego kształcenia sławistów.

W związku z tym stwierdzam, że monografia Pana mgra Ninoslava Radakovicia *Chorwackie inspiracje piśmienniczej działalności bułgarskich katolików w XVIII i na początku XIX wieku* jest rozprawą interesującą, szczegółowo opracowaną i udokumentowaną na wystarczającym materiale egzemplifikacyjnym. Sam wybór omawianej tematyki jest trafny metodologicznie i poznawczo inspirujący, a zarazem istotny dla sławistyki. Podejmuje wciąż aktualny temat badawczy, jest pozycją wartościową i pomocną w dalszych pracach badawczych. Uważam zatem, że spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Go do dalszych etapów przewodu doktorskiego, a pracę rekomenduję do druku.

dr. hab. Robert Bońkowski, prof. UŚ